

Interpellation IP 1/2025 rd

Antti Kaikkonen cent m.fl.

Interpellation om ett värdigt åldrande och situationen inom äldreomsorgen

Till riksdagen

Finländarnas genomsnittliga välfärd och hälsa har förbättrats under de senaste decennierna, och många finländare lever längre än tidigare, delvis tack vare denna utveckling. De stora åldersklasserna har nått pensionsåldern och antalet äldre ökar. Många äldre är i gott skick och lever ett aktivt liv.

Det finns dock många med svag hälsa. Orpo-Purra-regeringens nedskärningar inom social- och hälsovården försvagar äldreomsorgen. Behovet av omsorgstjänster för äldre kommer att öka betydligt under de kommande åren.

I och med att befolkningen åldras bor allt fler äldre hemma trots att funktionsförmågan och förmågan att självständigt klara sig i vardagen har försämrats avsevärt. Hjälp från närstående och släktingar gör det möjligt för många äldre att bo hemma när hjälpbehovet ökar. De omkring 50 000 officiella närståendevårdarna bidrar i mycket hög grad till möjligheterna att bo hemma. Väldigt många närstående fungerar också som inofficiell närståendevårdare och sköter eller bistår i vardagssysslorna och gör det på så sätt möjligt för den äldre att bo hemma. Enligt uppskattningar står de anhöriga och närstående för upp till 80 procent av äldreomsorgen i Finland. Utan de anhörigas och närståendes mycket betydande insats skulle behovet av omsorgstjänster för äldre vara mycket större.

De äldre har rätt till omvårdnad och omsorg

Varje äldre person har rätt till nödvändig omsorg och tillräckliga social- och hälsovårdstjänster som motsvarar de individuella behoven och som möjliggör ett tryggt, värdigt och meningsfullt liv under de sista levnadsåren och ända till livets slut. De äldre har också rätt att vara delaktiga. De är inte bara föremål för åtgärder, utan de vill aktivt påverka i frågor som gäller deras liv och de tjänster som erbjuds dem. Delaktigheten uppstår ur självbestämmanderätten och rätten att delta i beslut som gäller det egna livet.

Den sittande regeringen svarar i sista hand för att de äldre får god vård och omsorg och för att deras grundläggande fri- och rättigheter respekteras. De beslut som fattats under Orpo-Purra-regeringens första knappa två år äventyrar i synnerhet förutsättningarna för god vård och omsorg i välfärdsområdena och Helsingfors. Samtidigt är regeringens passivitet när det gäller att reformera tjänsterna och möjliggöra förnyelse och utveckling ett betydande hot, eftersom servicebehovet

Interpellation IP 1/2025 rd

ökar under de kommande åren. Nu finns det fortfarande tid och möjlighet att stödja välfärdsområdena att utveckla och se över tjänsterna. Det finns också tid att stärka både de äldres och deras närståendes förtroende för att varje äldre får den hjälp och omsorg som hen behöver och för att ingen lämnas ensam och övergiven åt sitt öde. Regeringen har dock inte heller under våren 2025 för avsikt att ge riksdagen lagförslag som underlättar situationen.

Välfärdsområdena kämpar med sparkraven

Välfärdsområdena har sedan de inrättades kämpat med den oförutsedda kostnadsökningen. Rent av cirka en tredjedel av de utgiftsnedskärningar som regeringen beslutat om i regeringsprogrammet gäller finansieringen av välfärdsområdena, det vill säga de social- och hälsovårdstjänster som människorna behöver. Regeringen Orpo-Purra har också skärpt den ekonomiska styrningen av välfärdsområdena och överfört styrningen från social- och hälsovårdsministeriet till finansministeriet. Det påvisar tydligt regeringens vilja att betrakta alla social- och hälsovårdstjänster, inklusive social- och hälsovårdstjänster för äldre, i första hand ur ett ekonomiskt perspektiv. Den otillräckliga styrningen av tjänsternas innehåll kan inte ersättas genom en åtstramning av den ekonomiska styrningen.

Tjänsterna för äldre försvagas på bred front

De besparingar som regeringen beslutat om slår hårt mot välfärdsområdenas tjänster för de äldre. Välfärdsområdena har minskat och centraliserat sitt eget utbud av tjänster och dragit ner på de köpta tjänsterna. Antalet äldre och behovet av service ökar, men platserna för serviceboende med heldygnsoomsorg minskar. För närvarande finns det sådana platser endast för mindre än åtta procent av alla över 75 år. Även en del som är yngre än 75 år behöver vård dygnet runt till exempel på grund av en långt framskriden minnessjukdom. Antalet personer över 75 år ökar med cirka en fjärdedel under de följande fem åren, men platserna för serviceboende med heldygnsoomsorg förutspås minska något i hela landet på grund av besparingarna. Det skulle innebära att endast sex procent av dem som fyllt 75 år har tillgång till vårdplats dygnet runt om fem år.

Lättare hemvårdstjänster kan inte ersätta avsaknaden av vård dygnet runt, och hemvården har också utsatts för inbesparingar. Enligt statistiktjänsten Sotkanet vid Institutet för hälsa och välfärd (THL) fick 14 procent av alla över 75 år regelbunden hemvård 2023. För åtta år sedan fick över 17 procent av befolkningen i samma ålder regelbunden hemvård. Antalet klienter har minskat inom både hemvården och dygnetruntomsorgen, trots att antalet äldre ökar snabbt. Sjukhusjourerna kommer att bli överbelastade när hälsotillståndet för de äldre som bor hemma generellt försämras. Sanningen är att en del av dem inte längre klarar sig hemma, även om antalet hemvårdsbesök höjs betydligt. Många av dem väntar på dygnetruntplats, och deras närstående är oroad över hur den äldre klarar sig.

Också andra tjänster som stärker de äldres välbefinnande och hälsa och stöder närståendevårdarna har inskränkts eller lagts ned. En del av välfärdsområdena har lagt ned dagverksamheten för äldre och minnessjuka, och det är allt svårare att få växelvårdsboende. En del närståendevårdare börjar redan själva vara i behov av vård och omsorg.

Interpellation IP 1/2025 rd

Sämre tillgång till tjänster innebär att de anhörigas och närståendes ansvar för omsorgen oundvikligen ökar, om vår offentliga social- och hälsovård inte kan svara på de äldres vårdbehov eller om de äldres vårdbehov inte plötsligt börjar minska. Det första scenariot är inhumant, medan det andra inte är troligt. Alla äldre har inte heller närstående eller släktingar som kan ta ansvaret för omsorgen. Varje äldre har dock rätt till ett gott liv. Vi måste garantera alla finländare en trygg ålderdom.

Välfärdsområdena behöver längre anpassningstid

Välfärdsområdena bör ges mer tid att anpassa ekonomin, så att ordnandet av social- och hälsovårdstjänsterna inte äventyras och så att strävan till kortsiktiga besparingar inte orsakar välfärdsområdena oåterkallelig skada och betydande merkostnader på längre sikt. Också rådet för utvärdering av den ekonomiska politiken konstaterade i sin rapport i slutet av januari följande: "För att trygga tjänsterna vore det klokt om välfärdsområdena fördelade besparingarna jämnare över en längre tidsperiod. Rådet för utvärdering av den ekonomiska politiken rekommenderar en tillfällig ytterligare flexibilitet för välfärdsområdena. Detta behöver inte innebära att statens finansiering ökas på längre sikt."

Rådet påminde också om att det inte är motiverat att bedöma hur framgångsrik social- och hälsovårdsreformen har varit enbart baserat på den faktiska ökningen av utgifterna: "Bakom ökningen av utgifterna och underskottet ligger faktorer som är oberoende av välfärdsområdena, såsom den tilltagande inflationen och den relativt snabba ökningen av löner. För att reformen ska kunna utvärderas krävs en uppföljning av utvecklingen under en längre tidsperiod, samt en mer omfattande granskning av konsekvenserna för ekonomin och välfärden."

Regeringen har hittills inte kunnat ge välfärdsområdena tillräckliga verktyg för att klara av de oförutsedda och ökande kostnaderna. Välfärdsområdena har därför inte haft andra möjligheter än att på kort sikt göra snabba besparingar genom att gallra bland närservicen och begränsa servicebudet inom social- och hälsovården. Regeringen håller på att urvattna ett av de viktigaste målen för social- och hälsovårdsreformen, det vill säga att stärka social- och hälsovårdstjänsterna på basnivå. Det betyder att tyngdpunkten inte kommer att flyttas från de mest krävande social- och hälsovårdstjänsterna till tjänsterna på basnivå. Det är både mänskligt sett och med tanke på de offentliga finanserna ett misstag som blir klart dyrare på längre sikt.

De beslut som regeringen hittills fattat åtgärda inte de akuta problemen med ordnandet, produktionen och finansieringen av tjänster, såsom höjda kostnader och räntor, den allt svårare bristen på arbetstagare inom social- och hälsovården eller de så kallade stafettläkarna som hänsynslöst pressar välfärdsområdena på pengar. Enligt de planer som offentliggjorts kommer regeringen inte heller under vårsessionen att lämna några beslut om att rätta till situationen till riksdagen.

Nödvändigt att se över tjänsterna

Ekonomiska resurser och personalresurser bör riktas särskilt till att förbättra de förebyggande tjänsterna och öka närservicen på basnivå. Regeringen bör ge riksdagen propositioner som gör regleringen flexiblare och låter välfärdsområdena fatta lokala beslut smidigare än för närvarande

Interpellation IP 1/2025 rd

och utveckla tjänsterna utifrån de regionala förhållandena, områdets invånarstruktur och invånarnas servicebehov.

När välfärdsområdena inte kan reservera tillräcklig finansiering för investeringar och utveckling av tjänsterna, blir det svårare att hitta nya sätt att producera tjänster. Till exempel införandet av digitala och mobila tjänster kräver betydande inledande investeringar. Det skulle dock vara möjligt att både förnya och förbättra tjänsterna, föra tjänsterna närmare människorna oberoende av tid och plats och även åstadkomma betydande besparingar på längre sikt. Det måste ändå alltid finnas ett alternativ till digitala tjänster. Införandet och användningen av digitala tjänster ger ökade möjligheter och resurser för personlig betjäning av dem som av olika orsaker inte kan använda digitala tjänster.

Närservicen måste tryggas

Starka närtjänster minskar ojämlikheten, stöder kontinuiteten i vården och minskar behovet av krävande vård. Tillgången till tjänster försvåras när närservicen slopas i hopp om snabba besparingar och när avstånden till serviceställena blir längre. På grund av de längre resorna söker en del inte hjälp i tillräckligt god tid, vilket försvårar problemen och gör vården och behandlingen ännu dyrare. En del av besvären förblir obehandlade helt och hållet.

Kostnadsansvaret har också överförs på den enskilde i och med att tjänster bara erbjuds långt bort från byarna. Det tar längre tid att få vård än förr, eftersom vårdköerna blir längre och tidsfristerna för att få vård förlängs. I många fall innebär det att sjukdomen förvärras och att behandlingen därför blir dyrare. När man inte får vård i tid och problemen försvåras under väntetiden, ökar behovet av tjänster på specialnivå.

Vid tillhandahållandet av närservice är det viktigt att utnyttja olika befintliga modeller, såsom modellerna med social- och hälsocentraler, eget vårdteam och husläkare, vilket säkerställer kontinuiteten i vården och vårdens genomslag.

Höjningen av klientavgifterna

Regeringen Orpo höjde i fjol maximibeloppen för klientavgifterna inom social- och hälsovården med nästan 50 procent. Samtidigt minskade regeringen välfärdsområdenas finansiering med ett belopp som motsvarar avgiftshöjningarna. Därigenom tvingade regeringen välfärdsområdena att höja klientavgifterna fullt ut. Institutet för hälsa och välfärd har uppskattat att de höjningar av maximivavgifterna som regeringen beslutat om höjer hälso- och sjukvårdsavgifterna för varannan finländare.

Avgiftshöjningarna riktas enligt institutet särskilt till låginkomsttagare, äldre och kvinnor, det vill säga till dem som använder de offentliga social- och hälsovårdstjänsterna mest. Undersökningar visar att avgiftsnivån kan inverka på användningen av tjänsterna. Institutet för hälsa och välfärd konstaterar att detta kan leda till att i synnerhet låginkomsttagare inte söker vård i tid, med den följd att sjukdomarna förvärras och de totala kostnaderna stiger. Regeringens beslut att höja klientavgifterna är ett misstag som försvagar många äldres möjligheter att få de social- och hälsovårdstjänster som de behöver.

Interpellation IP 1/2025 rd

Personalbristen förvärras

Vi är mycket oroadе över att regeringen inte på långt när gör tillräckligt för att svara på den allt svårare personalbristen inom social- och hälsovården. Problemet är i synnerhet ett hot mot fungerande social- och hälsovårdstjänster. Regeringens egna åtgärder, såsom avskaffandet av vuxenutbildningsstödet och den njudda inställningen till arbetskraftsinvandring, försvårar tvärtom tillgången till yrkeskunnig personal.

Regeringen bör utarbeta ett riksomfattande program för att trygga tillgången på personal, och programmet bör sträcka sig över regeringsperioderna. Programmet bör bland annat fokusera på arbetsförhållandena och ledningsarbetet samt på samarbete och arbetsfördelning mellan olika yrkesgrupper, utveckling av handledningen av studerande samt förbättring av karriärmöjligheterna, utvecklingen i arbetet och möjligheterna att fördjupa sin kompetens. De här åtgärderna kan bidra till att anställda stannar kvar och underlätta rekryteringen av ny personal. Incitamenten för äldre arbetstagare inom social- och hälsovården att till exempel arbeta deltid efter pensioneringen bör ökas. Identifieringen och erkännandet av utländska examina bör förbättras och kompletteringen av examina underlättas. För att lösa personalbristen bör Finland också utreda möjligheterna att ingå bilaterala avtal om utbildning och rekrytering av social- och hälsovårdspersonal med länder som har ett överskott på arbetskraft.

Regeringen sänkte vårdardimensioneringen för långvarig vård. Den minskade dimensioneringen underlättar bristen på vårdare, men ett centralt motiv för beräkningen av vårdardimensioneringen var, typiskt nog för regeringen Orpo-Purra, endast att skära ned på kostnaderna för social- och hälsovårdstjänsterna. I och med att dimensioneringen sänks sänker regeringen anslagen till välfärdsområdena med 45 miljoner euro per år 2025—2027 och med 119 miljoner euro per år från och med 2028. De nedskärningar och anpassningar som regeringen Orpo gjort i finansieringen av välfärdsområdena har lett till permitteringar och uppsägningar av yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården. Regeringens budskap till vårdproffsen är uppenbart motsägelsefullt.

Regeringen måste stödja välfärdsområdena

Regeringens bristande förmåga att stödja välfärdsområdena att organisera de lagstadgade social- och hälsovårdstjänsterna är oroväckande. De beslut och lagändringar som den av Samlingspartiet och Sannfinländarna ledda regeringen har fattat om social- och hälsovården har inneburit nedskärningar i finansieringen av de offentliga social- och hälsovårdstjänsterna, försämringar av servicenivån och påtvingade höjningar av klientavgifterna inom social- och hälsovården.

Det är visserligen nödvändigt att anpassa de offentliga finanserna. Anpassningen bör dock göras på ett sätt som inte hotar den grundlagsenliga rätten för människor, särskilt äldre finländare som behöver omvårdnad och omsorg, att få nödvändiga social- och hälsovårdstjänster. De äldre själva och deras närstående är med rätta oroadе över hur de äldres grundläggande fri- och rättigheter tillgodoses. Regeringens sätt att genomföra stora besparingar i finansieringen av social- och hälsovården skapar hotbilder, oro och problem i människornas vardag.

På grundval av det ovanstående och med hänvisning till 43 § i Finlands grundlag framställer vi följande interpellation till den behöriga ministern:

Interpellation IP 1/2025 rd

Tänker regeringen återta nedskärningarna i social- och hälsovårdstjänsterna för att tillförsäkra alla en människovärdig ålderdom och social- och hälsovårdstjänster som motsvarar de äldres behov,

är regeringen medveten om att behovet av äldreomsorg ökar och att servicetäckningen samtidigt försämras,

hur tänker regeringen säkerställa ett tryggt och människovärdigt liv för alla äldre fram till de sista stunderna i livet,

hur återställer regeringen människornas förtroende för att de själva och deras närstående får de social- och hälsovårdstjänster de behöver när de blir äldre och för att ingen finländare ska behöva vara rädd för att bli gammal,

tänker regeringen ge välfärdsområdena mer tid att täcka underskott,

hur säkerställer regeringen att närvårdare och andra yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården som hotas av uppsägning eller blivit arbetslösa stannar kvar inom social- och hälsovården, efter att välfärdsområdena genomfört de paniklösningar som regeringen krävt och som lett till att vårdpersonal har sagts upp,

hur tänker regeringen säkerställa att närståendevårdarna orkar med sitt viktiga arbete,

följer regeringen vilka konsekvenser höjningarna av klientavgifterna inom social- och hälsovården har för användningen av tjänster för äldre,

när tänker regeringen överlämna en proposition till riksdagen om att ersätta det slojade vuxenutbildningsstödet, möjliggöra vuxenstudier och förbättra tillgången på arbetskraft inom branscher med brist på arbetskraft, och

tänker regeringen lämna riksdagen en proposition som uppmuntrar pensionerade arbetstagare inom social- och hälsovården att fortsätta arbeta efter pensioneringen?

Interpellation IP 1/2025 rd

Helsingfors 14.2.2025

Antti Kaikkonen cent
Harry Harkimo liik
Petri Honkonen cent
Hannu Hoskonen cent
Eeva Kalli cent
Vesa Kallio cent
Anne Kalmari cent
Hilkka Kemppi cent
Tuomas Kettunen cent
Hanna Kosonen cent
Antti Kurvinen cent
Mika Lintilä cent
Markus Lohi cent
Hanna-Leena Mattila cent
Timo Mehtälä cent
Olga Oinas-Panuma cent
Jouni Ovaska cent
Mika Riipi cent
Hanna Räsänen cent
Annika Saarikko cent
Mikko Savola cent
Markku Siponen cent
Eerikki Viljanen cent